

3. Салацька Н.М. Сутність діалогу як методу навчання та виховання / Н.М. Салацька // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко та ін. – К. ; Запоріжжя : Фінвей, 2002. – Вип. 22. – С. 75–77.

4. Шепеленко Т.Л. Діалогове навчання як умова формування комунікативної компетентності студентів економічного університету / Т.Л. Шепеленко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко та ін. – К. ; Запоріжжя : Фінвей, 2002. – Вип. 22. – С. 158–163.

МАЛЬНЄВА О.В.

СТРУКТУРА Й ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Сучасні дослідження професійно-етичної культури спираються на методологію системного, культурологічного й аксіологічного підходів. Системний підхід дає змогу розглянути об'єкт у його цілісності. Особлива увага приділяється зв'язкам і відношенням між елементами системи. Культурологічний підхід розглядає педагогічні явища, педагогічну діяльність на широкому тлі соціуму як сукупність культурних компонентів. Культурологічний підхід передбачає створення умов для реалізації сутнісних, творчих сил особистості в культурі й дає можливість побачити професійно-етичну культуру як механізм збереження та передачі етичної спадщини. Аксіологічний підхід розкриває культуру як діяльність щодо створення цінностей і зміст культури визначає як систему цінностей.

Мета статті – розглянути структуру й зміст професійно-етичної культури майбутнього вчителя.

Поняття “культура” трактується широко. На повсякденному рівні культура розуміється як зразок, на який повинні рівнятися люди. Культуру також ототожнюють з освіченістю й інтелігентністю, кваліфікують як певну якість особистості. На теоретичному рівні культура розглядається як специфічна характеристика суспільства, що виражає досягнутий людством рівень історичного розвитку, зумовлений ставленням людини до природи й суспільства. Інше розуміння культури – культура як соціально-прогресивна творча діяльність людства в усіх сферах буття й свідомості, що є діалектичною єдністю процесів опредмечування (створення цінностей, норм, знакових систем тощо) і розпредмечування (освоєння культурної спадщини), спрямована на перетворення дійсності й багатства людської історії на внутрішнє багатство особистості; на всіляке виявлення й розвиток сутнісних сил людини. Сукупність матеріальних і духовних цінностей, характеристика рівня розвитку суспільства й конкретної людини, творча діяльність зі створення, збереження, освоєння й передачі цінностей – це деякі основні визначення терміна “культура”.

З розвитком тієї або іншої професії формуються професійні норми, правила, вимоги стосовно представників цієї сфери діяльності [1]. Ці вимоги містять у собі й необхідні знання, уміння, навички, і певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності, що

відбивається в змісті професійної культури, яка являє собою ступінь оволодіння цими нормами.

Складовою професійної культури є етична культура, у якій закріплені моральні вимоги до особистості фахівця. Професійно-етична культура поліфункціональна. Професійно-етична культура педагога є єдністю процесу створення професійно-етичних цінностей і процесу освоєння цінностей (виконує аксіологічну функцію). Професійно-етична культура педагога являє собою систему професійно-етичних якостей, що є регулятором соціально-педагогічних відносин (виконує регулювальну функцію). Професійно-етична культура педагога виконує й нормативну функцію. Як у загальній етичній культурі, так і в професійно-етичній існують найпростіші уявлення про те, які повинні бути зафіксовані норми в професійно-етичних кодексах, що підлягають неухильному виконанню.

Професійно-етична культура педагога реалізує й виховну функцію через формування якостей особистості, через спосіб життя педагога та всіх учасників професійної взаємодії. Існує два шари прояву моральних регуляторів професійних відносин. Перший дає про себе знати на рівні зовнішньої етичної культури поведінки, що виявляється, наприклад, в етикетній увічливості, тактовності, другий виявляється на рівні глибинного внутрішнього розуміння моральних категорій і уявлень, що перейшли в переконання, наприклад, уявлення про добро й зло, професійний борг. Осмислені, прийняті етичні категорії, що перейшли в переконання, становлять внутрішню професійно-етичну культуру.

Професійно-етична культура особистості являє собою систему професійно важливих моральних цінностей, що стали внутрішніми переконаннями особистості. Неодмінною умовою успішної реалізації професійно-етичної культури є володіння технологією професійної взаємодії й спілкування. Об'єктивними показниками наявності професійно-етичної культури можуть бути й певні якості особистості, і поведінки, узгоджена з вимогами професійно-етичного кодексу.

Ми виділили такі компоненти професійно-етичної культури педагога як складової професійно-педагогічної культури.

1. Аксіологічний компонент, що розкриває професійно-етичну культуру педагога як володіння сукупністю педагогічних цінностей, створених людиною впродовж століть. Як педагогічні цінності виступають наявні й значущі для суспільства, окремої педагогічної системи або конкретної людини позитивно оцінювані інформаційні категорії, інтелектуальні та моральні явища, дії, стани, факти. Педагогічні цінності можна розглядати як своєрідні життєві професійні цінності. Це психолого-педагогічні знання, розвинуте педагогічне мислення, педагогічний такт і педагогічна рефлексія, педагогічна імпровізація, педагогічна етика, культура мови педагога тощо.

2. Технологічний компонент професійно-етичної культури педагога як спосіб соціально-педагогічної діяльності. У процесі цієї діяльності зберігаються, реалізуються й розвиваються та транслуються професійно-

етичні цінності за допомогою різних способів діяльності, що становлять технологію професійно-етичної культури. Технологічний компонент професійно-етичної культури педагога розкриває шляхи здійснення соціально-педагогічної діяльності, способи задоволення потреби того, кого навчають, у спілкуванні, одержанні нової інформації, передачі й присвоєнні накопиченого досвіду.

3. Творчий компонент професійно-етичної культури педагога як прояв у рамках, окреслених мораллю педагогічної творчості. Цінності педагогічної діяльності, технологія їх втілення стають фактором формування особистості лише в умовах моральної діяльності. Педагогічна діяльність має творчу природу. Творчість у професійно-етичній культурі педагога виявляється в гнучкості, варіативності, спритності, сміливості й нетрадиційності рішень і поведінки в професійній взаємодії, а також у критичному розгляді нового, оцінюванні його через ознаки моральних норм. Для оволодіння професійно-педагогічною культурою необхідне усвідомлення творчої природи педагогічної діяльності. Творчість є невід'ємною складовою педагогічної діяльності.

4. Особистісний компонент, що розкриває професійно-етичну культуру педагога як специфічний спосіб реалізації індивідуально-сутнісних особливостей людини. Під індивідуально-сутнісними особливостями розуміються потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, міру соціальної активності людини, її індивідуальне трактування морально-етичних правил, припустимих у нормативному полі.

Розглянемо докладніше вказані вище компоненти професійно-етичної культури педагога.

Аксіологічний компонент розкриває професійно-етичну культуру як сукупність важливих етичних цінностей. Аксіологічний компонент у структурі професійно-етичної культури є системоутворювальним. Етичні цінності становлять зміст внутрішньої моральної культури педагога.

Педагогічні цінності – це ті особливості педагогічної діяльності, які не тільки дають змогу задовольняти потреби педагога, а й слугують орієнтиром його соціальної й професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей.

Гуманістичні цінності, альтруїстичний імператив є основним у системі педагогічних цінностей педагога. У найбільш загальному й основному виді моральні норми закріплені в професійно-етичному кодексі. В ієрархії педагогічних цінностей найбільш високий ранг мають етично значущі “цінності-якості”, оскільки саме в них виявляються сутнісні індивідуально-професійні характеристики педагога. Ці якості виявляються похідними від рівня розвитку цілої низки здібностей: прогностичних, комунікативних, креативних, емпатійних, інтелектуальних, рефлексивних. Серед таких якостей: товариськість, доброзичливість, тактовність, толерантність, справедливість, прагнення зрозуміти інших, допитливість, прагнення до самовдосконалення в особистісному й професійному планах, упевненість у собі, своїх знаннях і діях, цілях та принципах діяльності, принциповість, рішу-

чість, почуття міри, творча активність. Діяльність педагога – це зона довіри між людьми, шлях до взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємовідповідальність, тому дуже важлива в такому спілкуванні тактовність – уміння відчувати межу, за якої в результаті наших слів або дій починається неслужена образа. Нав'язливість, настирливість, зарозумілий дидантизм, навіть якщо вони викликані найкращими спонуканнями, призводять до негативної реакції. Почуття міри, що дає змогу виявити повагу до достоїнства учня й разом з тим виявити власне достоїнство, – це справжня тактовність.

Толерантність (або терпимість) – здатність зрозуміти й вибачати недоліки навколишніх, приймаючи людей такими, які вони є, – одне з першорядних вимог до педагога [2]. Специфіка педагогічної діяльності й гуманістичні цінності професії передбачають терпиме ставлення до людей різних соціальних верств і культур, різних віросповідань та політичних поглядів. Доброзичливість дає змогу не тільки схилити до себе учня, допомогти йому розкритися, виявити свої позитивні якості, а й допомагає створити атмосферу доброзичливості та взаємної турботи в соціумі. Справедливість у діяльності педагога передбачає об'єктивність в оцінюванні знань й аналізі ситуацій. Об'єктивно сприймаючи учня, професіонал бачить не тільки його достоїнства й недоліки, але і його можливості для вирішення індивідуально-особистісних проблем. Прагнення зрозуміти інших, допитливість, небайдуже ставлення до особистості учня, його життєвої ситуації, особливостей його характеру й мислення є одним з факторів, що роблять діяльність учителя більш осмисленою та результативною, дають змогу збирати й аналізувати дорогоцінний досвід практичної діяльності, визначають шляхи професійного вдосконалення.

Товариськість передбачає вміння прихилити до себе, зацікавити, є умовою встановлення контактів з учнями й колегами по роботі. Цьому також сприяє володіння мистецтвом вербального (за допомогою мови) і невербального (за допомогою міміки, жестів, зовнішнього вигляду) спілкування. Здатність і вміння співпереживати допомагає не тільки зрозуміти проблеми учня, а й виконує психотерапевтичну роль, оскільки він відчуває співчуття та підтримку. Емпатія – збагнення емоційного стану, проникнення у відчуження та переживання іншої людини – є одним з інструментів роботи педагога, що дають змогу краще зрозуміти своїх партнерів по спілкуванню. Уміння мислити логічно та грамотно формулювати свої думки допомагає не тільки правильно будувати процес професійної взаємодії, а й уникати непотрібних непорозумінь, нерозуміння й образ [3]. Уміння працювати командою, раціонально розподіляти обов'язки, тактовно та результативно взаємодіяти з колегами дає можливість координувати сили для досягнення загальних цілей.

Висновки. Для того, щоб залишатися на сучасному професійному рівні, необхідно постійне самовдосконалення як у професійному, так й в особистісному планах. Для цього недостатньо самого лише прагнення до самовдосконалення, необхідно володіти відповідними вміннями й навичками, виявляти творчу активність. Важливе значення має гнучкість і варіа-

тивність мислення, що дають змогу реалізувати творчий підхід до професійної діяльності педагога. Принциповість, що включає вірність цінностям професії й послідовність у реалізації цих цінностей, є одним з показників моральної стійкості людини та внутрішньої переконаності в правильності обраного шляху. Всі перелічені вище якості можуть виявлятися різною мірою, й у прояві кожної якості необхідне почуття міри.

Література

1. Лосев А.Ф. Этика как наука / А.Ф. Лосев // Человек. – 1995.
2. Ломов Б.Ф. Проблемы общения в психологии / Б.Ф. Ломов. – М., 1981. – С. 3–23.
3. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М., 1998. – 135 с.

МАНОХІНА І.В.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Неможливо переоцінити значення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, адже їх професійна діяльність важлива як фактор успішної динаміки розвитку країни.

Якість підготовки фахівців стала однією з основних проблем системи вищої освіти як на державному рівні, так і у вищих навчальних закладах, що безпосередньо здійснюють освітній процес.

Сучасні тенденції, спрямовані на модернізацію системи вищої освіти, вимагають удосконалення процесу професійного зростання студентів, нових шляхів підвищення ефективності їх фахової підготовки, визначення компонентів і показників готовності майбутніх соціальних педагогів як суб'єктів професійної діяльності.

Втрата сім'ї в дитинстві (ситуація сирітства) позначається на подальшому розвитку дитини і перешкоджає формуванню в неї автономності, ініціативності, статевої ідентичності та інших важливих якостей. Без цих новоутворень дитина не зможе стати суб'єктом міжособистісних відносин і утвердитися як особистість. Тому важливо вибудувати систему якісної соціальної, психолого-педагогічної допомоги та підтримки дітей-сиріт, яку зможуть забезпечити спеціально підготовлені кадри.

В. Сластьонін вказує на те, що “для управління і самоврядування процесу формування фахівця необхідно, щоб і студент, і викладач подумки зверталися до мети своєї діяльності. Щоб ця мета – результат – була розкрита, треба розробити перелік властивостей випускника-фахівця, які слід сформувати за роки перебування студента у вузі” [11].

Проблемам професійного розвитку та професійної підготовки кадрів у галузі соціальної педагогіки та соціальної роботи на різних етапах і рівнях професійної освіти присвячені праці Л. Нікітіної, В. Бочарової, Б. Вульfoва, Н. Клименко, Р. Куліченко, В. Масленникової.